

<https://doi.org/10.31891/PT-2024-3-13>

УДК 159.938

Аліна ВОВК

здобувач ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія»,
Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-8915-7367>

e-mail: alინademkova8@gmail.com

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ УМОВ ТА ЧИННИКІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ВПЛИВ НА РІВЕНЬ ГОТОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДО ШЛЮБУ

Стаття присвячена комплексному дослідженню психологічних умов і чинників, що впливають на розвиток шлюбного потенціалу особистості. У роботі проаналізовано теоретичні підходи та проведено емпіричне дослідження, спрямоване на визначення ключових психологічних чинників, які формують готовність до шлюбно-сімейних стосунків. Особливу увагу приділено впливу батьків на формування шлюбних уявлень молоді та виборі партнерів. Також розглянуто вплив сучасних медіа на формування психіки молоді та враховано вплив соціальних мереж, особливо блогерів, на формування уявлення молоді про шлюб. Таким чином, стаття представляє цілісний погляд на психологічні умови формування шлюбного потенціалу особистості. Результати дослідження можуть бути корисними для практикуючих психологів, сімейних консультантів, а також для розробки програм підготовки молоді до сімейного життя та формування здорових шлюбних стосунків.

Ключові слова: *готовність, стосунки, партнер, шлюб, умова, чинник*

Alina VOVK

Khmelnyskyi National University

STUDY OF PSYCHOLOGICAL CONDITIONS AND FACTORS AFFECTING THE LEVEL OF PERSONAL READINESS FOR MARRIAGE

The article is devoted to a comprehensive study of psychological conditions and factors affecting the development of the marriage potential of an individual. The paper analyzed theoretical approaches and conducted an empirical study aimed at determining the key psychological factors that shape readiness for marital and family relations. Particular attention is paid to the influence of parents on the formation of young people's ideas about marriage and the choice of partners. It has been studied that the emotional closeness between children and parents, family relations between parents and siblings, parental education are of key importance in the development of readiness for marriage of a future family member. The influence of modern media on the formation of the psyche of children and youth is also considered, and the influence of social networks, especially bloggers, on the formation of young people's ideas about marriage is taken into account.

On the basis of theoretical research, 19 psychological conditions and factors affecting the formation of a personality as a potential family member were determined, and then it was proposed to rank them according to the degree of influence on 80 respondents of different age, gender and social status. In order to ensure objectivity, during the empirical study, 16

experts were involved - practicing family psychologists and scientists, who ranked psychological conditions and factors according to the degree of influence on the marriage potential of the individual.

Thus, the article presents a holistic view of the psychological conditions for the formation of an individual's marital potential. The results of the study can be useful for practicing psychologists, family counselors, as well as for the development of programs to prepare young people for family life and the formation of healthy marital relationships.

Key words: readiness, relationship, partner, marriage, condition, factor

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Готовність до шлюбу є важливим аспектом дорослішання та розвитку особистості, що вимагає врахування численних психологічних, соціальних і культурних факторів. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених шлюбним взаєминам, проблема визначення психологічних умов та чинників, що впливають на готовність до шлюбу, залишається малодослідженою через низький рівень конкретики. У сучасних умовах трансформацій сімейних цінностей, зростання числа розлучень та змін у шлюбній поведінці молоді, актуальним є вивчення умов та чинників, які визначають ступінь психологічної підготовки до шлюбу.

Аналіз досліджень та публікацій

Аналіз науково-психологічної літератури показав, що питання готовності до шлюбу осмислювали безліч корифеїв сімейної психології. Вплив виховання в закладах освіти на майбутнє сімейне життя вивчали, О. Бондарчук [2], І. Гузар [5], Т. Заболотна [7], Д. Карпова [9], С. Красін [12]. Дослідженням батьківського впливу готовність до шлюбу займалися В. Кравець [11], Т. Левицька [14], О. Оксамитна [4], О. Столярчук [27]. Психологічні умови та чинники розвитку шлюбного потенціалу цікавили Є. Потапчука [21], Р. Федоренко [19]. Вплив близьких дружніх зв'язків на майбутні подружні стосунки досліджували Т. Дуткевич [6], О. Пісарєва [17] та ін.

Незважаючи на наявність чималої кількості праць, присвячених висвітленню різних аспектів проблеми підготовки до сімейного життя, питання впливу психологічних умов та чинників на рівень готовності особистості до шлюбу залишаються недостатньо розробленими, особливо це стосується визначення й обґрунтування конкретного переліку таких умов і чинників.

Формування цілей статті

Метою статті є шляхом теоретично-емпіричного дослідження визначити перелік психологічних умов і чинників, що здійснюють вплив на готовність особистості до шлюбу.

Виклад основного матеріалу

Для визначення психологічних умов і чинників, що впливають на розвиток шлюбного потенціалу особистості, необхідно ретельно проаналізувати всі елементи, які формують уявлення індивіда про сім'ю та шлюб. Звертаючи увагу на сутність ключових понять нашого дослідження, ми з'ясували, що: «умова» – трактується як обставина, що забезпечує можливість здійснення певних дій або створення чогонебудь [25], тоді як «чинник» розуміється як рушійна сила, що визначає сутність процесу або його ключову характеристику [25]. У ході дослідження літератури не вдалося знайти чіткого визначення термінів «психологічна умова» і «психологічний чинник». Дослідники сімейних стосунків не надають чіткого розмежування цим термінам, тому в даній праці, ми сприймаємо їх як тотожні. Виходячи з загальних тлумачень, ми розглядаємо «психологічну умову» як необхідну психологічну обставину, що сприяє особистісному розвитку, а «психологічний чинник» як аспект, що безпосередньо впливає на психічний стан і поведінку індивіда.

Аналіз психологічних умов та чинників, які впливають на формування готовності до шлюбу особистості, доцільно почати з вивчення сімейних систем. Особистість формується насамперед у сім'ї – це коло людей, які пов'язані родинними відносинами або близькими зв'язками, де дорослі забезпечують догляд та виховання своїх біологічних або прийомних дітей [27, с. 194]. Батьки виконують роль перших вчителів та наставників для своїх дітей, передаючи їм основи соціальних і культурних цінностей, які закладають базу для їх морального, інтелектуального, психологічного, емоційного та фізичного розвитку [4]. Сім'я впливає на формування характеру дитини, її соціальні відносини та майбутнє в сімейному житті [3]. Взаємодія батьків з дітьми також формує сприйняття гендерних ролей у дитини, адже батьки часто орієнтуються на соціальні стереотипи у вихованні. Наприклад, батьки можуть ставитися до своїх дітей як до маленьких дорослих, що не завжди відповідає їх віковим особливостям [4, с. 56]. Дослідження І. Кона, [4], демонструють різницю між впливом батька та матері на розвиток особистості дитини. Батько, зазвичай, сприймається як більш строгий та авторитарний, особливо у відносинах з синами. Психологічна близькість з батьком зустрічається рідше, ніж з матір'ю, і

його вплив на виховання дітей вважається менш вираженим, ніж вплив матері. Проте роль батька залишається вагомим у формуванні соціально значущих якостей, зокрема статевої ідентичності. Батько впливає на розвиток у синів почуття відповідальності, чоловічої гідності та моральних якостей. Для дочок батько є першим прикладом чоловічої ролі у житті, що формує основи їх статево-рольової поведінки.

На думку Д. Карпової [9], сім'я відіграє ключову роль у формуванні уявлень дитини про взаємодію в парі, виховання в родині, поведінкові моделі, економічні аспекти та розподіл обов'язків. Рівень ідентифікації себе як майбутнього члена сім'ї, розподіл соціальних ролей у подружньому житті, усвідомлення відповідальності та загальний стиль життя залежать від цінностей, отриманих у батьківській родині [9, с. 111]. Значення того, якими були батьки підкреслює С. Ковальов [10]: як вони виражали свої емоції, підтримували або карали, вирішували конфлікти та проявляли любов, ніжність і тепло.

Засновник позитивної сімейної терапії Н. Пезешкіан [30] також досліджував вплив батьківської сім'ї на успішність сімейних стосунків у дорослому житті дітей. Він виявив, що сім'я формує не лише вибір кар'єри та партнера, але й передає з покоління в покоління поведінкові стратегії в конфліктних ситуаціях, цінності та структуру взаємин, які діти засвоюють і передають далі своїм нащадкам.

Отже, на різних етапах розвитку дитини батьки виконують різні ролі. У ранньому дитинстві надзвичайно важливо, щоб вони забезпечували емоційну теплоту та підтримку. У дошкільний період вони виступають як авторитети, які керують матеріальними ресурсами та владою. У молодшому шкільному віці батьки стають зразком для наслідування, а під час підліткового віку – порадиниками та наставниками. Хоча ці ролі змінюються на різних етапах життя, вони всі мають велике значення у стосунках з дітьми. Вплив образів батьків суттєво відображається на підготовці до сімейного життя, на розподілі обов'язків у сім'ї, на сприйнятті себе та інших, а також на формуванні життєвих орієнтирів і особистісних якостей. Крім того, на формування власного уявлення про сім'ю впливають емоційний клімат у родині, відносини між батьками, структура сім'ї та її традиції, а також роль батька та матері [21]. Дослідження впливу родини на дитину протягом її розвитку дозволяють виявити умови та чинники, які сприяють формуванню готовності особистості до шлюбу якими є: **батьківське виховання; емоційна близькість між батьками і дітьми; стосунки в сім'ї між батьками; фізичне, емоційне, сексуальне насилля** [2; 4; 7; 11; 19; 21; 27].

Вплив родини на формування особистісних якостей проявляється також через стосунки з братами та сестрами. Дослідження Felson [19] вказують на те, що діти частіше проявляють фізичну або вербальну агресію саме до своїх братів чи сестер, ніж до інших дітей, з якими вони взаємодіють. Відповідно до досліджень W. Tompa [19], стабільність у шлюбі багато в чому залежить від того, наскільки партнери відтворюють статус, який вони мали у стосунках з братами і сестрами у своїх родинах. Tompa підкреслює, що взаємини між братами та сестрами в батьківській сім'ї переносяться на їхні шлюбні стосунки. Чим більше взаємини між подружжям нагадують їхні стосунки з братами та сестрами, тим міцніший і довготриваліший цей зв'язок. Жінки, які виростили з братами, зазвичай мають більш спокійні та дружні стосунки з чоловіками і синами порівняно з тими, у кого були лише сестри. Чоловіки, які виростили в сім'ях із сестрами, як правило, почувуються впевненіше у стосунках з дружинами і як батьки доньок порівняно з тими, хто виріс тільки з братами. Зважаючи на вищезазначені думки науковців, не можемо оминути роль, яка відведена **наявності або відсутності братів та сестер** [1; 5; 29], що являється однією з психологічних умов та чинників розвитку шлюбного потенціалу особистості.

На формування самооцінки та взаємодії з іншими людьми впливає не тільки досвід стосунків із братами та сестрами, але й ставлення однолітків. Доброзичливе ставлення до ровесників сприяє розвитку адекватної самооцінки у дітей. Переважання позитивної самооцінки в дошкільному віці відіграє захисну роль, допомагаючи незрілій особистості уникати негативних емоційних впливів [17, с. 283-284]. Однак у дитячих взаєминах також часто виникають конфлікти, причини яких можуть бути пов'язані з віковими особливостями. У ранньому віці такі конфлікти часто виникають через те, що діти сприймають однолітків як об'єкти, які не здатні до співпраці, особливо під час гри, і через прояви егоцентризму. Однією з головних причин конфліктів є те, що діти ставляться до інших як до неживих об'єктів, що заважає їм грати разом, навіть за достатньої кількості іграшок [17, с.95-96].

Якщо чувається відкинутою з боку однолітків, це може сформувати у неї стійке переконання, що з нею «щось не так». Такий досвід може стати перешкодою для побудови близьких стосунків у майбутньому, викликаючи недовіру до інших і почуття напруги в соціальних ситуаціях, оскільки дитина боїться, що її можуть викрити, висміяти або не сприймати серйозно. Цей негативний досвід може залишити глибокий слід у психіці, і вже в дорослому віці вона

обиратиме партнерів, які не гарантують відчуття безпеки чи впевненості, або навіть викликають сумніви щодо можливості побудови стосунків [6, с. 378].

Таким чином, **стосунки з друзями** [6; 17; 28] також являються психологічною умовою та чинником, що не лише відіграє важливу роль у формуванні особистості, а й впливає на ідентичність майбутнього сім'янина.

Непомітним, але важливим чинником, що впливає на формування особистості, є спостереження дитини за іншими сім'ями та прикладами партнерства. Це можуть бути сім'ї друзів або навіть випадкові люди, які демонструють інший тип взаємодії, ніж той, що дитина бачить у своїй родині. Проживаючи з батьками, дитина звикає до певних норм і поведінкових моделей, засвоює встановлені в сім'ї переконання, установки та вимоги, що з часом стають для неї звичними й зрозумілими. Однак спостереження за іншими людьми та їхніми реакціями, рішеннями й переконаннями відкриває перед нею нові можливості.

Психотерапевт і дослідник сімейних стосунків Н. Пезешкіан [30] називає цей досвід транскультуральним, оскільки дитина має змогу не лише вивчати правила, прийняті в її родині, а й бачити різноманітність поведінки та установок у суспільстві, що дає їй ширший вибір прикладів для наслідування. Це також може мати зворотний ефект. Якщо в сім'ї дитини присутній надмірний контроль і їй не дозволяється вільно спілкуватися з друзями чи відпочивати, а в інших сім'ях вона бачить більше свободи у дітей, то вона може вирішити наслідувати інші моделі поведінки, які вважатиме кращими, коли сама стане батьком чи матір'ю. Відкритість дитячої свідомості до різноманітних прикладів із зовнішнього середовища дозволяє їй розширювати свій набір стратегій поведінки й реакцій, що, зрештою, сприятиме їй задоволенню як у власному житті, так і в стосунках з партнерами. Тому **спостереження за іншими сім'ями (родичі, сусіди, знайомі, куми і т.п.)** [4; 15; 30] виступають додатковою психологічною умовою та чинником в формуванні готовності до шлюбу та розвитку шлюбного потенціалу майбутнього сім'янина.

Освітні установи також відіграють важливу роль у формуванні особистості дитини, адже значну частину часу вона проводить у дошкільних, шкільних та вищих навчальних закладах. Починаючи процес соціалізації, дитина отримує більше прикладів для наслідування. Тепер окрім батьків, рольовими моделями для неї стають вчителі, вихователі, педагоги та наставники. Вихователь у дошкільному закладі має керуватися такими нормативними документами, як Конституція

України, Закон України «Про дошкільну освіту» [22] та ін. Для успішної роботи з дітьми він повинен володіти рядом важливих якостей: любов до роботи з дітьми та вміння знаходити підхід до кожного, організаційні здібності, підтримка власного позитивного настрою, здатність справлятися зі стресом, комунікативні навички, організованість, високий рівень мовної культури, та вміння швидко й обдумано приймати рішення у будь-яких ситуаціях. Якщо вихователь не відповідає цим вимогам, це може викликати у дитини, яка вперше залишає дім і входить у соціальне середовище, відчуття небезпеки. У такому випадку дитячий садок може стати для неї місцем, де вона відчуває страх бути незрозумілою або ображеною. Цей досвід може призвести до розвитку недовіри до людей, замкненості й пасивності, а також до пригнічення власних емоцій і почуттів. Очевидно, що такі враження можуть мати довготривалі наслідки, впливаючи на здатність дитини формувати близькі взаємини у майбутньому. Приблизно у віці шести чи семи років перебування в дитячому садку завершується, і дитина переходить до першого класу школи.

Шкільне навчання є важливим етапом у житті кожної людини, оскільки діти проводять у школі в середньому від 7 до 17 років. Протягом цього часу вони зазнають суттєвих змін, дорослішають та здобувають цінний досвід: виступають перед публікою, встановлюють особисті межі, переживають перемоги та поразки, навчаються будувати справжню дружбу, вирішувати конфлікти, розвивати стосунки з дорослими, проходять через перші романтичні стосунки, і завершують початі справи. Щоб дитина розвивалася гармонійно, вчителі мають бути уважними до вікових особливостей учнів, проявляти педагогічні здібності у процесі навчання та виховання, а також дотримуватися положень Закону України «Про освіту» [23]. Якщо ці вимоги не дотримуються, у дитини можуть формуватися неадаптивні або обмежено адаптивні поведінкові моделі, що ускладнюватимуть її життєвий шлях. Якщо дитячий садок вчить дітей поважати один одного, просити вибачення та дякувати, ефективно взаємодіяти, то школа поступово готує учнів до майбутніх сімейних стосунків.

Автор книги «Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді» В. Кравець [11] стверджує, що школа має багато засобів для формування особистості майбутнього сім'янина. Його аналіз навчальної програми показує, що вчителі можуть демонструвати моральні цінності рідного народу та його розуміння щастя «що полягає не лише в любові та сімейному благополуччі, а також у правильному виборі життєвого шляху, прагненні до світлого майбутнього і поєднанні особистого з суспільним».

За позаурочну виховну роботу та просвіту відповідає зауч по виховній роботі, чия мета – забезпечити, щоб учень був не лише обізнаний з навчальних предметів, але й підготовлений до майбутнього життя. З підтримкою класних керівників він може використовувати години спілкування, тренінги, диспути, особисті бесіди, родинні свята, літературно-музичні композиції та театральні постановки уривків з літературних творів для вивчення міжособистісних стосунків у сімейній системі.

Шкільний психолог також грає важливу роль у просвітницькій діяльності в сфері стосунків на різних рівнях. Це фахівець, до якого учні можуть звертатися з душевними переживаннями і проблемами, отримуючи спочатку пояснення причин ситуації, а потім корекцію проблеми. Психолог має допомогти школярам сформувати світогляд, оскільки діти можуть не бути знайомі з багатьма життєвими ситуаціями і не усвідомлювати причини та наслідки своїх дій. Після закінчення середньої школи молодь може продовжити навчання у вищих навчальних закладах.

Заклад вищої освіти (ЗВО) має можливість активно проводити просвітницьку роботу щодо шлюбності та підготовки до подружнього життя, оскільки студентські роки – це період, коли молодь не лише здобуває вищу освіту, але й перебуває на етапі, який може перейти у подружні стосунки. Дослідження Д. Карпової [9] показує, що ЗВО має безліч способів для розвитку у студентів готовності до подружнього життя. Це включає: знання, навички та бажання викладачів (кураторів) формувати у студентів уявлення про сімейні ролі та обов'язки; наявність психологічних інструментів для формування уявлень про сімейні ролі; розміщення в популярних соціальних мережах матеріалів про сімейні ролі як моделі поведінки шлюбних партнерів; створення студентських гуртків для вивчення моделей гармонійних сімейних стосунків; впровадження дисциплін «Психологія сім'ї» або «Основи підготовки до подружнього життя» у навчальний процес.

Окрім навчальних дисциплін, студенти можуть через нетворкінг знаходити та знайомитися з психологами, психотерапевтами, сімейними консультантами та коучами, які проводять тренінги, семінари та навчально-практичні програми з підготовки до шлюбу. Це дає можливість студентам індивідуально або в групі займатися просвітою щодо шлюбності та підвищувати свою готовність до подружнього життя. Отже, **виховання в закладі дошкільної освіти, виховання в закладі середньої освіти, та психологічна просвіта на авторських заняттях (тренінгах,**

семінарах) [1; 9; 11;] являються психологічними умовами та чинниками формування шлюбного потенціалу особистості.

Вплив релігійних переконань на розвиток готовності до шлюбу досліджується рідше в наукових працях, ніж інші умови та чинники, проте має значення, оскільки тісно пов'язаний з морально-ціннісною та духовною сферами особистості. Цікаву концепцію релігійного впливу пропонує А. Глушак [13], стверджуючи, що релігія є системою цінностей, яка формує психічну структуру людини, що складається з кількох рівнів, і наповнює її відповідним змістом. Релігійні цінності регулюють індивідуальну поведінку та формують світогляд людини, що відображає всі аспекти її ціннісної структури, враховуючи всі потреби та функції особистості.

Різні представники психологічної науки по-різному трактували роль релігійних цінностей у житті людини, але погоджуються в тому, що вони є важливим джерелом формування здорової особистості і вищих духовних цінностей. На думку К. Юнга релігійні символи і образи є ключовими архетипами, а релігія несе значну енергію, притаманну божественним силам, якщо людина відмовляється від віри, ця енергія повинна знайти інший спосіб вираження.

Як систему цінностей релігію розглядає Е. Фромм, що забезпечує осмислене існування і є предметом відданого служіння індивіда. За переконанням У. Джемса і К. Роджера трансцендентні цінності спонукають людину прагнути до досконалості, підносять над буденністю, активізують розвиток особистості і сприяють осмисленню таких явищ, як творчість, життєлюбство, любов до Бога, людей і Батьківщини. Науковці вважають, що релігія сприяє розвитку терпимості, емоційно розряджає, допомагає знайти внутрішній баланс, справлятися з гнівом, агресією, страхом і виною, а також є однією з копінг-стратегій [13, с. 144-145]. Спираючись на вищезазначені думки науковців включаємо до списку психологічних умов та чинників, які впливають на розвиток готовності до подружнього життя вплив *релігійної атмосфери в сім'ї, в якій дитина зростала* [13; 18; 32].

У підлітковому та юнацькому віці діти мають можливість перевірити на практиці знання про стосунки, набуті раніше. Оскільки одним з основних аспектів активності особистості в ранній юності є міжособистісне спілкування, життя в цей період стає більш вибірковим та інтимним. Однією з форм такого спілкування є побачення. На відміну від підліткового віку, хлопці та дівчата у ранній юності ставляться до побачень серйозніше, приділяючи більше уваги особистісним якостям осіб протилежної статі і їхнім майбутнім планам, оскільки вони розглядають можливість перетворення стосунків на повноцінний шлюб

[11]. Сфера статевої взаємодії уточнюється на різних рівнях близькості: молодь може сприймати одних осіб як потенційних партнерів для шлюбу, а інших – ні. На парадокс у сприйнятті молодими людьми шлюбу і сімейного життя вказує С. Ковальов [10], що полягає у значній розбіжності між очікуваними якостями майбутнього партнера і його реальними характеристиками в повсякденному спілкуванні. Перше кохання, яке закінчується травмою, може призвести до хибних висновків про стосунки, що ускладнить побудову щасливих відносин у майбутньому, навіть якщо ці переконання здаються правильними та важливими.

Юнацький період також відзначається інтересом до представників протилежної статі, що відповідає гендерним особливостям і стимулює зацікавленість у сексуальній активності. Це впливає на уявлення про сексуальне життя в подружжі та ставлення до статевої близькості з майбутнім партнером. Перший статевий досвід є важливим, оскільки відчуття, переживання та думки, які юнак або юнка набувають не тільки на рівні інтимно-особистісного спілкування, але й через тілесний контакт, формують їх ставлення до сексуальної комунікації з майбутнім шлюбним партнером і можуть вплинути на виконання репродуктивної функції в сім'ї. Після вивчення думок науковців, стало зрозуміло, що *перше кохання, перший статевий досвід та перший досвід стосунків* [10; 11; 18] являються тими психологічними умовами та чинниками які впливають на розвиток шлюбного потенціалу особистості.

Згідно з новим дослідженням Common Sense Media, опублікованим у 2021 році, яке охоплює молодших школярів і підлітків, використання медіа ресурсів зросло на 17% з 2019 по 2021 рік. Діти віком від 8 до 12 років проводять по 5 годин 33 хвилини на день перед екранами, а підлітки віком від 13 до 18 років – близько 8 годин 30 хвилин. Ці дані включають час, проведений перед телевізором, у соціальних мережах, перегляд відео та відеоігри. Молоді люди часто використовують кілька гаджетів одночасно, наприклад, прокручують соціальні мережі під час перегляду телевізора, і займаються іншими справами під час перегляду контенту, такими як поїздка в транспорті або під час сніданку [31, с. 15].

Більшість підлітків активно використовують соціальну мережу Instagram, причому дівчата (78%) користуються ним частіше, ніж хлопці (62%). Хлопці, в свою чергу, більше користуються YouTube (86% проти 80% дівчат), і підлітки відзначають, що для них YouTube є незамінним ресурсом [31, с. 31].

Незважаючи на це, наявність гаджетів може бути корисною для дітей, адже вони можуть займатися творчістю через мобільні ігри або розвивати уяву за допомогою творчих програм [26, с. 7]. Водночас, сучасна тенденція слідкувати за життям блогерів та прагнення наслідувати їх не може бути нами проігнорована. Акаунти в соціальних мережах, які нині є бізнес-проектами, не відображають реальність життя людей, оскільки їхня мета полягає в обміні послугами та заробітку. Для цього розробляються стратегії, плани контенту, які допомагають реалізувати дані цілі. Частина публікацій, що відображають реальне життя, є невеликою і представлена під певним кутом зору. Це має як позитивні, так і негативні сторони. Позитивним є те, що діти можуть побачити, як жити в достатку та багатстві, отримати рольову модель і мотивацію досягти таких же благ, як їхні кумири. Однак це діє добре на дітей, психіка яких не зазнала значних травм і які мають гарно розвинену цілеспрямованість, стресостійкість і бажання досягти успіху. На противагу цьому, діти з травмованою Я-концепцією можуть сприймати успіхи інших як підтвердження власної нікчемності та відчувати безсилля і огиду до свого життя. Це може призвести до депресивних станів і зупинити їхній розвиток. Ця ситуація впливає на готовність особистості до шлюбу, оскільки уявлення, сформоване ідеалізованими картинками в соціальних мережах, може стримувати молодь від створення сім'ї та народження дітей через відсутність матеріальних ресурсів та соціального успіху, що здається необхідним для входження в цей досвід.

Сучасні діти більше часу проводять в соціальних мережах і на інтернет-платформах, ніж перед телевізором, однак за даними дослідження Common Sense Media, молодші школярі все ж витрачають близько 1 години 30 хвилин на день на телебачення, а підлітки – в середньому близько 2 годин щодня [31, с. 25]. У цьому контексті слід звернути увагу на висновки О. Мізерної, яка встановила, що телебачення може негативно впливати на підлітків через демонстрацію насильства, агресії та девіантної поведінки [8]. Тривалий перегляд контенту з елементами насильства може спотворювати сприйняття реальності [8, с. 120].

Кінематограф часто ідеалізує невротичні та співзалежні стосунки, представляючи стан закоханості як справжнє кохання, а взаємодію жертви та агресора – як романтику, що формує приклади для наслідування у молоді. Практикуючі психологи зауважують, що клієнтки віком від 21 до 30 років часто хвилюються через відсутність «метеликів у животі» під час контактів з чоловіками та «пристрасті, як у фільмах», що заважає їм будувати стосунки. Вони тримають

дистанцію через сумніви щодо власних почуттів. Разом з тим, телебачення може бути корисним, якщо використовувати його для перегляду фільмів і програм, які наповнені знаннями і допомагають дітям краще розуміти взаємини між чоловіком і жінкою, будувати сімейні відносини, долати сімейні кризи тощо.

Сучасні діти ще менше часу приділяють читанню книг, ніж перегляду телевізора. Згідно з дослідженням V. Rideout, A. Peebles, S. Mann, M. Robb, яке не обмежалося аналізом використання гаджетів, а також торкнулося теми читання, близько третини молодших школярів (33%) і чверть підлітків (23%) зізнаються, що їм подобається читати «дуже багато». Майже дві третини молодших школярів (63%) та майже половина підлітків (48%) заявляють, що читають для задоволення хоча б раз на тиждень або частіше (включаючи тих, хто робить це щодня). Водночас близько 12% молодших школярів і 18% підлітків зізнаються, що вони не читають нічого, окрім того, що є обов'язковим для шкільних чи домашніх завдань [31, с. 35].

Книга вже почала втрачати свій статус як «першого джерела інформації» та засобу отримання естетичної насолоди. На думку О. Рябошапки [24], проблема полягає в тому, що бути читачем нелегко, оскільки це вимагає вміння концентрувати увагу та бути спокійним протягом тривалого часу. Якщо підсумувати вищеподану інформацію, стає зрозуміло, що **доступ до Інтернет ресурсу; спостереження за життям блогерів у соціальних мережах; перегляд різних програм телебачення; перегляд фільмів про сімейно-шлюбні стосунки; ознайомлення з різноманітною літературою** [8; 16; 24] являються психологічними умовами, що впливають на формування шлюбного потенціалу особистості та готовності особистості до шлюбу.

Провівши ґрунтовний теоретичний аналіз психологічних умов та чинників, що впливають на розвиток шлюбного потенціалу особистості, ми склали список із 19 ключових психологічних аспектів, які, на думку науковців, відіграють важливу роль у формуванні особистості як сім'янина. Щоб надати дослідженню всебічного характеру, ми запропонували 80 респондентам різного віку (від 17 до 50 років), соціального статусу (16,25% одружені; 11,25% розлучені; 66,25% неодружені; 6,25% у стосунках) та статі (25% чоловіків і 75% жінок), котрі не мають професійної психологічної освіти, а спираються на свій життєвий досвід, оцінити вплив кожного чинника за шкалою від 1 (найсильніший вплив) до 19 (найменший вплив). Метою було виявити, які саме психологічні умови, на їхню думку, найбільше вплинули на розвиток їхнього шлюбного потенціалу (див. таблицю 1).

Для забезпечення об'єктивності дослідження ми також залучили 16 експертів (практикуючих сімейних психологів, викладачів кафедри психології та педагогіки Хмельницького національного університету та членів Громадської організації «Українська асоціація сімейних психологів»). Їм було запропоновано проранжувати ці умови та чинники за ступенем впливу на особистість з метою визначення 10 домінуючих психологічних факторів, що сприяють розвитку шлюбного потенціалу (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Ранжування психологічних умов що сприяють розвитку шлюбного потенціалу особистості на думку учасників дослідження та експертів

№	Психологічні умови та чинники, що сприяють розвитку шлюбного потенціалу особистості	Досліджувані, ранг з 1 до 19	Експерти, ранг з 1 до 19	Особистий коментар
1.	Батьківське виховання;	1	2	
2.	Виховання в закладі дошкільної освіти;	11	15	
3.	Виховання в закладі середньої освіти;	4	12	
4.	Доступ до Інтернет ресурсу;	6	9	
5.	Емоційна близькість між батьками і дітьми;	3	3	
6.	Наявність/відсутність братів/сестер;	5	7	
7.	Перше кохання;	13	8	
8.	Перший досвід стосунків;	15	4	
9.	Перший статевий досвід;	14	13	
10.	Перегляд різних програм телебачення;	16	16	
11.	Психологічна просвіта на авторських заняттях (тренінгах, семінарах);	7	14	
12.	Перегляд фільмів про сімейно-шлюбні стосунки;	18	5	
13.	Релігійна атмосфера в сім'ї, в якій дитина зростала;	9	10	
14.	Стосунки в сім'ї між батьками;	2	1	
15.	Стосунки з друзями;	8	6	
16.	Спостереження за життям блогерів у соціальних мережах;	19	18	
17.	Спостереження за іншими сім'ями (родичі, сусіди, знайомі, куми і т.п.)	10	19	
18.	Фізичне, емоційне, сексуальне насилля;	12	11	
19.	Ознайомлення з різноманітною літературою.	17	17	

Для нас ключовою є думка експертів, оскільки вони присвятили значну частину своєї наукової діяльності та практичного досвіду вивченню шлюбно-сімейних стосунків. Їхня компетентність дозволяє

чітко розрізняти основні та другорядні психологічні умови та чинники. Тому, спираючись на наукові джерела та залучення експертної думки, нам вдалося виділити 10 пріоритетних психологічних умов та чинників, які сприяють розвитку шлюбного потенціалу особистості: *стосунки в сім'ї між батьками; батьківське виховання; емоційна близькість між батьками і дітьми; перший досвід стосунків; перегляд фільмів про сімейно-шлюбні стосунки; стосунки з друзями; наявність/відсутність братів/сестер; перше кохання; доступ до Інтернет ресурсу; релігійна атмосфера в сім'ї, в якій дитина зростала.*

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Таким чином, зважаючи на результати аналізу наукової літератури та експериментального дослідження, нами було визначено найвагоміші психологічні умови та чинники, що здатні впливати на розвиток готовності особистості до подружнього життя та здійснюють найбільший вплив на розвиток шлюбного потенціалу особистості, а саме: стосунки в сім'ї між батьками; батьківське виховання; емоційна близькість між батьками і дітьми; перший досвід стосунків; перегляд фільмів про сімейно-шлюбні стосунки; стосунки з друзями; наявність/відсутність братів/сестер; перше кохання; доступ до Інтернет ресурсу; релігійна атмосфера в сім'ї, в якій дитина зростала. Системний аналіз отриманих результатів дозволить їх використовувати під час розробки психологічного інструментарію для розвитку готовності молоді до шлюбу. Саме це ми вбачаємо перспективою подальших розвідок даної проблеми.

Література

1. Бондар Т. В. Стиль взаємин між підлітками і батьками. Науковий журнал український соціум. *Український інститут соціальних досліджень Олександра Яременка*. 2010. № 4 (35). С. 12-19.
2. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї: Курс лекцій. Київ : МАУП, 2001. 96 с.
3. Вовк А. І. Роль сім'ї у розвитку шлюбного потенціалу дитини. *Науковий журнал з соціології та психології «Габітус»* / Голов. ред. І.В. Шапошникова. Одеса : 2022. Вип. №34. С. 64-69.
4. Главацька О. Л. Вплив батьківської сім'ї на гендерну соціалізацію сучасної молоді. *Науковий вісник Ужгородського університету*, 2017. Вип. 1. С. 55-59.
5. Гузар І. М. Попередження та вирішення подружніх конфліктів в соціально-педагогічній роботі. *Студентські наукові*

студії: *Молодіжний науковий журнал*. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. С. 73-77.

6. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.

7. Заболотна Т. М. Підготовка студентської молоді до сімейного життя як запорука утвердження інституту сім'ї. *Вісник Сумського нац. аграрного ін-ту*. Серія Економіка і менеджмент, 2014. Вип. 8. С. 212-215.

8. Камінська А. А. Вплив сучасного українського телебачення на формування морального виховання молоді. *СВІТ соціальних комунікацій : наук. журн.* [гол. ред. О. М. Холод]. Т. 9. К. : КиМУ, ДонНУ, КПУ, 2013. С. 122-124.

9. Карпова Д. Є. Психологічні умови формування уявлень про сімейні ролі у студентської молоді [Текст] : дис. ... д-ра філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки : [спец.] 053 / Карпова Дарія Євгенівна; Хмельниц. нац. Ун-т. Хмельницький, 2021. 218 с.

10. Ковальов С. В. Психологія сучасної сім'ї. Київ, 2018. 128 с.

11. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. Київ : Київська правда, 2000. 688 с.

12. Красін С. А. Формування готовності до усвідомленого батьківства студентів закладів вищої освіти. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Харківський національний педагогічний університеті імені Г. С. Сковороди, 2020.

13. Кутішенко В.П., Патинок О.П., Сидоркін В.В. Вплив релігійних цінностей на формування морально-ціннісної сфери особистості. *Актуальні проблеми психології*: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том VI: Психологія обдарованості. Випуск 16. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. С. 142-152.

14. Левицька Т. Л. Розвиток психологічної готовності студентської молоді до створення сім'ї : дис. ...канд. психол. наук. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2009. 186 с.

15. Мінаєва П. Розвиток рефлексії в юнацькому віці. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. 2021. Вип. 11. С. 70-76.

16. Пілецький В. Соціально-психологічне розуміння суб'єктивного благополуччя особистості в шлюбі. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. 2016. № 21. С. 112-117.
17. Пісарєва О. В. Особливості взаємодії дитини-дошкільника з однолітками. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 1.7 (2011): 231-240.
18. Психологія сім'ї та шлюбу: таблиці, схеми, коментарі : навчально-наочний підручник / за заг. ред. О.М. Цільмак. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 266 с.
19. Психологія молодого сім'ї : монографія / Р. Федоренко, М. Мушкевич, Т. Дучимінська, Л. Магдисюк. Вид. 2-ге, доповн. та змін. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. 392 с.
20. Положення про заклад дошкільної освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2003 р. № 305 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 27.01.2021 р. № 86). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2021-п#Text>.
21. Потапчук Є. М. Психологічна діагностика шлюбного потенціалу та міжособистісної сумісності з партнером: довідник сімейного психолога. Хмельницький : Видавництво «PolyLux design & print», 2020. 36 с.
22. Про дошкільну освіту: Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III. Дата оновлення: 16.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>.
23. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 18.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
24. Рябошапка О. В. Вплив книги на формування особистості дитини: історичний аспект. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / [редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2020. Вип. 70. 20-24.
25. Словник української мови. URL: <https://slovnuk.ua/index.php> (дата звернення: 22.06.2024)
26. Соколик В. С. Вплив гаджетів на здоров'я дітей : робота на здобуття кваліфікаційного ступеня бакалавра : спец. 229 Громадське здоров'я / наук. кер. А.М. Костенко. Суми : Сумський державний університет, 2023. 31 с.
27. Столярчук О. Я. Психологія сучасної сім'ї. Навчальний посібник. Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2015. 136 с.
28. Табанова А.І. Гендерна політика в Україні: проблеми та рішення. Одеса: «Атлант» ВОИ СОІУ. 189 с.

29. Теоретико-історичні основи психології сім'ї / Посвістак О. А. Хмельницький : ХНУ, 2017. 402 с.
30. Peseschkian N. Psychotherapy of Everyday Life, 1974.
31. Rideout, V., Peebles, A., Mann, S., & Robb, M. B. (2022). Common Sense census: Media use by tweens and teens, 2021. San Francisco, CA: Common Sense.
32. Seligman, M., & Darling, R. (2009). Ordinary families, special children : [translation from English.] Edn. 2nd M. Terevinf. 368 p.

References

1. Bondar T. V. Style of relations between teenagers and parents. Scientific Journal Ukrainian Society. Oleksandr Yaremenko Ukrainian Institute of Social Research, 2010. No. 4 (35). P. 12-19.
2. Bondarchuk O.I. Family psychology: Course of lectures. Kyiv: MAUP, 2001. 96 p.
3. Vovk A. I. The role of the family in the development of a child's marriage potential: scientific journal of sociology and psychology "Habitus" / Head. ed. I.V. Shaposhnikova Odesa: 2022. Issue No. 34. P. 64-69.
4. Hlavatska O. L. Influence of parental family on gender socialization of modern youth. Scientific Bulletin of the Uzhhorod University, 2017. Vol. 1. P. 55-59.
5. Guzar I. M. Prevention and resolution of marital conflicts in socio-pedagogical work. Student Scientific Studies: Youth Scientific Journal. Mykolaiv: Publishing House of the ChNU named after Petra Mohyly, 2018. P. 73-77.
6. Dutkevich T. V. Children's psychology. Education manual. K.: Center of Educational Literature, 2012. 424 p.
7. Zabolotna T. M. Preparation of student youth for family life as a guarantee for the establishment of the institution of the family. Herald of the Sumy National Agrarian Institute. Economics and management series, 2014. Vol. 8. P. 212-215.
8. Kaminska A. A. The influence of modern Ukrainian television on the formation of moral education of youth. WORLD of social communications: Science. journal [Goal. ed. O. M. Kholod]. T. 9. K. : KyMU, DonNU, KPU, 2013. P. 122-124.
9. Karpova D. E. Psychological conditions for the formation of ideas about family roles among student youth [Text]: dissertation. ... doctor of philosophy in the field of knowledge 05 Social and behavioral sciences: [specialist] 053 / Daria Evgenivna Karpova; Khmelnytskyi national Khmelnytskyi University, 2021. 218 p.
10. Kovalev S. V. Psychology of the modern family. Kyiv, 2018. 128 p.
11. Kravets V. P. Theory and practice of premarital training of young people. Kyiv : Kyivska Pravda, 2000. 688 p.
12. Krasin S. A. Formation of readiness for conscious parenthood of students of higher education institutions. Qualifying scientific work on manuscript rights. Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in the field 01 Education/Pedagogy in the specialty 011 Educational, pedagogical sciences. Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda, 2020.
13. Kutishenko V.P., Patynok O.P., Sidorkin V.V. The influence of religious values on the formation of the moral and value sphere of the individual. Actual problems of psychology: Collection of scientific works of the H. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine. Volume VI: Psychology of giftedness. Issue 16. Kyiv-Zhytomyr: Publication of ZhDU named after I. Franka, 2019. P. 142-152.

14. Levytska T. L. Development of psychological readiness of student youth to start a family: diss. ... candidate psychol. of science Khmelnytskyi: Publishing House of NADPSU, 2009. 186 p.
15. Minaeva P. Development of reflection in youth. Actual problems of psychology in educational institutions. 2021. Issue 11. P. 70-76.
16. Piletskyi V. Social-psychological understanding of the subjective well-being of an individual in marriage. Collection of scientific works: philosophy, sociology, psychology. 2016. No. 21. P. 112-117.
17. Pisareva O. V. Peculiarities of the preschool child's interaction with peers. Collection of scientific papers of the Institute of Psychology named after GS Kostyuk, National Academy of Sciences of Ukraine 1.7 (2011): 231-240.
18. Psychology of family and marriage: tables, diagrams, comments: educational and visual textbook / by general ed. O. M. Tsilmak. Kyiv: Lira-K Publishing House, 2020. 266 p.
19. Psychology of a young family: a monograph / Raisa Fedorenko, Myroslava Mushkevich, Tamara Duchyminska, Lyudmila Magdysyuk. - Edition 2nd, add. and changes. Lutsk : Vezha-Druk, 2020. 392 p.
20. Regulations on preschool education institution: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 03/12/2003 No. 305 (as amended by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 01/27/2021 No. 86). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2021-p#Text>.
21. Potapchuk E.M. Psychological diagnosis of marital potential and interpersonal compatibility with a partner: a family psychologist's guide. Khmelnytskyi : «PolyLux design & print» publishing house, 2020. 36 c.
22. On preschool education: Law of Ukraine dated July 11, 2001 No. 2628-III. Date of update: 16.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>.
23. On education: Law of Ukraine dated September 5, 2017 No. 2145-VIII. Date of update: 18.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
24. Ryaboshapka O. V. The influence of the book on the formation of the child's personality: historical aspect Pedagogy of the formation of creative personality in higher and secondary schools: collection. of science pr. / [edited by: A.V. Sushchenko (chief editor) and others]. Zaporizhzhia: KPU, 2020. Issue 70. 20-24.
25. Dictionary of the Ukrainian language. URL: <https://slovnkyk.ua/index.php> (date of application: 22.06.2024).
26. Sokolyk V. S. The impact of gadgets on children's health: work on obtaining a bachelor's degree: special. 229 Public health / sciences. driver A. M. Kostenko. Sumy: Sumy State University, 2023. 31 p
27. Stolyarchuk O. Ya. Psychology of the modern family. Study guide. Kremenchuk : PP Shcherbatiykh O. V., 2015. 136 p.
28. Tabanova A.I. Gender policy in Ukraine: problems and solutions / A.I. Tabanova. Odesa : «Atlant» VOI SOIU. 189 p.
29. Theoretical and historical foundations of family psychology / Posvistak O. A. Khmelnytskyi: KhNU, 2017. 402 p.
30. Peseschian N. Psychotherapy of Everyday Life, 1974.
31. Rideout, V., Peebles, A., Mann, S., & Robb, M. B. (2022). Common Sense census: Media use by tweens and teens, 2021. San Francisco, CA: Common Sense.
32. Seligman, M., & Darling, R. (2009). Ordinary families, special children: [translation from English.] Edn. 2nd M. Terevinf. 368 pp.